

Historia wisznuizmu

Wisnuizm to największy odłam hinduizmu. Czci Pana Wisznu jako Boga jedyne. Charakteryzuje się żarliwym oddaniem Wisznu (bhakti), Jego inkarnacjom, a zwłaszcza Krysznie i Ramie.

Wisnuizm w bardzo zamierzchłych czasach

Hinduistyczne teksty takie jak Brahma-samhita, Bhagawata-purana i wiele innych podają, że pierwszym czcilem Pana Wisznu był Pan Brahma – hinduistyczny stwórcyca tego naszego wszechświata. Wisznu jest Adi-puruszą (pierwszą istotą), Panem najwyższym, więc czczony jest od zarania wszechświata, nie tylko w naszym wszechświecie, lecz także we wielu innych, we wielu wymiarach. Wisznu-bhakti przekazane zostało głównym bóstwom hinduizmu takim jak Brahma, Lakszmi (małżonka Wisznu, rezydująca razem z Nim na jego niebiańskiej planecie Waikunthcie), Śiwa, Jama, Ananta-śesza oraz wielu innym. Oni zaś przekazywali Wisznu-bhakti (żarliwy dewocyjny kult Wisznu) innym bóstwom oraz pradawnym indyjskim ryszim (mędrcom), munim (święty) i joginom. Dalsze przekazywanie świętego ruchu bhaktystycznego doprowadziło do powstania sampradaji – linii autoryzowanej sukcesji wiedzy duchowej podawanej od guru do ucznia (sansk. śiśja).

Dawni ryszi stworzyli też Wedy – święte pisma hinduizmu. W samych Wedach Wisznu tytułowany jest kilkadziesiąt razy jako Pan Najwyższy. Jedne wersety Rygwedy wychwala ósmą inkarnację Wisznu – Krysznę, występującą jako Gopala-kryszna, czyli Kryszna-pasterz. Wisznu w okresie wedyjskim łączono często z Indrą – bóstwem wojowników i piorunów, którego kult był bardzo ważny we wczesnej religii wedyjskiej – pierwotnej postaci hinduizmu. Wisznu tytułowano *Upendra*, co oznacza *przyjaciel Indry*. Hymny wystawiały współpracę Wisznu i Indry przy zabicu demona Wrytr(asur)y. Wczesne teksty wedyjskie mówią też o Wisznu przekraczającym wszechświat trzema wielkimi krokami, a jest to ważna historia z późniejszych Puran o piątej Awatarze Wisznu – Wamanie, który tak właśnie zrobił.

Wedy zostały objawione w Satja-judze (Krita-judze) – erze pokoju, moralności i szczęścia. W miarę upływu czasu ludzkość zaczęła zapominać o moralnych zaleceniach wedyjskich i staczać się moralnie w dół. Wraz z końcem Satja-jugi nastąpiła Treta-juga, później jak degreolada moralna potoczyła się jeszcze dalej nastąpiła Dwapara-juga. Wisznu zstąpił na Ziemię aby chronić ludzi prawych, swych wielbicieli (bhaktów), ustanawiać ponownie Dharmę (moralność) oraz chronić świat przed bezbożnymi demonami. W Treta-judze zstąpił jako Pan Rama, a pod koniec Dwapara-jugi jako Pan Kryszna. Jako Kryszna wygłosił Bhagawad-gitę – jedno z najważniejszych świętych pism hinduizmu. Uratował wielu ludzi przed nadejściem zgubnej Kali-jugi – ery największej degeneracji moralnej, w której właśnie żyjemy.

Powstało też wiele Puran opisujących życie i boskie rozrywki (sansk. lila) tych wielkich inkarnacji Pana Wisznu. Jednym z istotnych przykładów jest Bhagawata-purana (Śrymad-bhagawatam). Ich głównym tematem jest potęga i chwala Pana Wisznu. Stanowią one razem z Bhagawad-gitę podstawę wisznuizmu i są dla niego inspiracją.

Wisnuizm jako nurt religijny

Wisnuizm jako nurt religijny zdominował hinduizm razem z śiwaizmem. Wisnuizm zawiera w sobie liczne elementy – kult Kryszny i Balaramy (pasterzy), kult Kryszny – króla, kult pary Boskich kochanków Radhy i Kryszny, kult Kryszny – dziecka, kult Ramy – króla, kult Wasudewy, kult Narajany, ludowy kult Dżagannathy. Występował w

nim także kult świętego dzika – Warahy – trzeciego Awatary Wisznu. Łączy się (i łączył od dawna) z kultem Lakszmi (małżonki Wisznu), Garudy (świętego orła), kultem rozmaitych osób z życia Awatar Ramy, Kryszy czy Narasiny, oddawanie czci wielbicielom Wisznu, oraz rozmaitym świętym zwierzętom takim jak krowy czy mały. Ważną rolę zyskały święte kamienie duchowe – saligamy.

Bhagawatowie i pańczaratrowie

Bhagawatowie to wczesny odłam bhaktyjski. Uważany czasem przez zachodnich indologów za pierwszy przejaw zorganizowanej religii wisznuickiej. Jego dzieje są zamierzone i trudne do wyśledzenia, prawdopodobnie sięgają aż czasów Mahabharaty. Bhagawatowie byli czcicielami Wasudewy – Kryszy.

Pańczaratrowie to wczesny odłam tantryczny. Również czcili Wasudewę (Wisznu, Kryszy). Stworzyli skomplikowany metaforyczno-symboliczny obraz stworzenia wszechświata. Według niego istniał najpierw tylko Wasudewa (Wisznu), potem wyłonił się z Niego Sankarsana (Balarama – brat Kryszy), z nich zaś Pradżumna (syn Kryszy) i Aniruddha (wnuk Kryszy). Dopiero z nich wyłonił się stwórcyca wszechświata – Brahma – i trzy guny (energije – sattwa, radża i thamas). Rzecz jasna, użyte tu metafory nie dotyczą postaci historycznych tylko są imionami sił, energii boskich. Reprezentują kolejne stany zagęszczania się energii Wisznu przy tworzeniu światów. Taki obraz jest obecny też w gaudija-wisznuizmie – to dowód wpływu pańczaratrów na wisznuizm.

Nurty ateistyczne osłabiające hinduizm

W Kali-judze około VI i V wieku p.e.ch. pojawiło się wiele nurtów ateistycznych i materialistycznych osłabiających hinduizm, a więc także wisznuizm. Z tych nurtów wymienić można przede wszystkim buddyzm, dżinizm, adźiwików, ćarwaków (lokajatów) czy zwolenników Adżity Keśakambalina. Stały się silne aż do mniej więcej VIII-IX wieku e.ch. W miarę spora część hinduistów przeszła na buddyzm i dżinizm, część na ateizm popospolity. Przez pewien czas buddyzm w Indiach stał się dominującym wyznaniem aż do III-IV wieku e.ch. gdy zamiast królów buddyjskich władzę w Indiach objęła hinduistyczna dynastia Guptów. Ale nawet za czasów dominacji buddyzmu hinduizm (a więc także wisznuizm) nie chyliły się ku upadkowi. Kwitła wówczas filozofia i literatura hinduizmu, a władcy buddyjscy tacy jak choćby król Aśoka byli bardzo tolerancyjni wobec innych wiar (czyli także i wisznuizmu) i je wspierali. Zdarzały się jednak konflikty między hinduistami, buddystami i dżinistami, czasem nawet doprowadzały do prześladowań, takich jak prześladowania hinduistów na południu Indii przez niektórych królów dżinijskich. Skala tych zjawisk była jednak mała.

Największa reformacja religijna w Indiach

Reformacja ta miała miejsce około VIII-IX wieku. Głównymi przywódcami religijnymi prowadzącymi ją byli Adi Śankara, a także Kumarila Bhatta. Ten pierwszy znany jest przede wszystkim jako wielki filozof wedanty, twórca niedualistycznego (monistycznego) odłamu wedanty o nazwie adwajta-wedanta, w myśl której prawdziwą naturą każdej istoty jest boska jaźń – atman, znajdująca się w całkowitej jedności z Brahmanem-Bogiem, czego jednak istoty żywe nie są w stanie dostrzec gdyż przeszkadza im w tym świat materialny (sansk. maja), z którego się jednak mogą wyrwać przez intensywną medytację i wielbienie Boga. Adi Śankara był wisznuitą wyznawcą Wisznu, czyli Kryszy. Skomponował hymny ku czci Wisznu (Gowindy, Kryszy) takie jak znany Bhadża Gowindam. Był jednak daleki od fanatyzmu i szanował czcicieli wszystkich bóstw, a w jego dziełach można dostrzec wpływy północno indyjskie tantry oraz odłamów hinduizmu innych niż wisznuizm. Ale wracając do reformacji, której

dokonał to nawrócić większość Indii na swą doktrynę adwajtyjską. Niemalże wszystkich buddystów nawrócił na hinduizm. Miał też spore sukcesy w pokonaniu w dysputach filozoficznych dżinistów czy wyznawców ateizującego nurtu filozofii sankhja. Adi Śankara także zjednoczył hinduistów różnych odłamów i wzmocnił hinduizm w całych Indiach. Oprócz tego udział w pokonaniu buddyzmu miał wyżej wspomniany Kumarila Bhatta, reformatorzy śiwaicy na południu Indii zaś nawrócili dżinistów.

Tamilizacja wiary hinduskiej

Na południu Indii w okresie od VIII do X wieku e.ch. w tym samym czasie co nawracano dżinistów, zaczął się nasilać ruch bhakti. Mowa tu o dwunastu alwarach – świętych-poetach, którzy tworzyli poezję dewocyjną ku czci Wisznu, Jego inkarnacji – Ramy i Kryszny – w lokalnych językach tamilskich. Był to ważny element śri-wisznuizmu silnie kojarzonego z Ramanudżą. Na południu Indii tamilskie elementy są jednak silniejsze w śiwaizmie niż w wisznuizmie. Niemniej silny, rozwinięty nurt bhakti wisznuickiego w trakcie średniowiecza przelał się przez całe Indie i doprowadził do powstania poezji dewocyjnej w innych lokalnych językach Indii takich jak hindi, marathi, gudżarati czy bengali (wcześniej zaś dzieła religijne pisano głównie w sanskrycie). W średniowieczu drugiego milenium e.ch. wielcy teologowie wisznuicy tacy jak Ramanudża, Madhwa, Wallabha, Nimbarka czy Ćajtanja udzielili mu podbudowy filozoficznej.

Ramanudża

Ramanudża żyjący w dwunastym i trzynastym wieku był jednym z największych filozofów i teologów wisznuizmu. Był głównym nauczycielem duchowym tradycji śri-wisznuizmu. Bazował na systemie Adi Śankary, chociaż w pewnym sensie Śankara był też jego największym rywalem. Ramanudża zmodyfikował jego koncepcje. Nadal twierdził, że rzeczywistość jest tylko jedna, lecz dzieli się na trzy sfery: Wisznu, materię i dusze. Materie i dusze są zależne od Wisznu, ale Wisznu jest też zależny od dusz. Ramanudża nauczał, że dusza rozwijając duchowo przechodzi do nieba wisznuickiego (Waikunthy), aby przebywać razem z Wisznu w Jego przejawionej postaci i go wiecznie wielbić. Uświadamia sobie, że jest Jego nieodłączną częścią, jednak nigdy nie staje się tożsamym z Wisznu.

Ramanudża kładł główny nacisk na bhakti – żarliwe wielbienie Wisznu. Uważał Boga za istotę pełną łaski i miłości. Ramanudża napisał wiele dzieł w tym znaną analizę Bhagawad-gity. Założył liczne świątynie i głosił swe nauki na rozległym obszarze Indii południowych. Jego wpływ widać bardziej w religii niż w filozofii. Związane z nim miejsca święte takie jak Śrirangam czy Tirupati są ważnymi ośrodkami kultu religijnego.

Późniejszy rozwój śri-wisznuizmu

Wśród licznych zwolenników Ramanudży pojawiły się rozłamy. Śri-wisznuizm podzielił się na dwa odłamy: tenkalajów i watakalajów. Ci pierwsi uważali, że do Waikunthy wstępuje się wyłącznie za sprawą nieskończonej łaski Wisznu i nie wymaga to własnego wysiłku. Szkoła ta zwana jest popularnie „szkołą kota” (tak samo jak kotka nosi swe kocięta w pysku bez wysiłku z ich strony tak Wisznu ochrania swego wielbiciela). Watakalajowie uważali, że wybawienie wymaga zarówno łaski Wisznu jak i wysiłku wyznawcy. Dlatego zwano ten system „szkołą małpy” (małpięta muszą się trzymać swej matki, która je nosi). W śri-wisznuizmie rozwinął się trzeci odłamek – ramanandowie, a w nim kolejne odłamy. Opisane są w następnej sekcji. Kolejny odłamek pojawił się znacznie później – w XIX wieku – a była to Swaminarajan sampradaja.

Ramanandowie

Odłam Ramanandów powstał w średniowieczu, założył go Ramananda. Oddaje cześć Ramie – siódmej inkarnacji Wisznu. Czczą Go razem z Jego małżonką Sitą, bratem Lakszmanem i oddanym małpim sługą Hanumanem. Ramanandowie opierają się na ezoterycznej wersji Ramajany, napisanej w duchu adwajty. Mają silną tradycję ascetyczną. Wielu ramanandów jest ascetami (*sadhu*). Większość ascetów wisznuickich należy do właśnie tego odłamu. Ramanandyjscy *sadhu* są ekspertami w hatha-jodze. Spektakularne rytuały takie jak *pañczagni* są często wykonywane właśnie przez nich.

Kabir-panthowie i Dadu-panthowie

Ruch Kabir-panthów założył Kabir – uczeń Ramanandy – mistyk i poeta. Kładł nacisk na silne doświadczenie mistyczne jedności z Bogiem (zwanego tradycyjnymi wisznuickimi imionami Rama i Hari) wewnątrz własnej duszy. Pod tym względem Kabir głosił monizm. Sprzeciwiał się konfliktom wyznaniowym (hinduistyczno-muzułmańskim), hipokryzji religijnej, ortodoksji, a nawet wszelkim formom religii zinstitucjonalizowanej i zrytualizowanej. Krytykował zarówno mułłów jak i braminów hinduistycznych. Walczył przeciwko wszelkiej opresji i uciskowi. Był silnym ikonoklastą, zakrawał o ranienie uczuć zarówno hinduistów jak i muzułmanów. Uważał, że esencją wiary jest medytacja na Bogu a nie rytuały zewnętrzne, tym bardziej, jeżeli wykonywane są przez fanatycznych hipokrytów.

Jeden z jego uczniów – Dadu – był jeszcze bardziej heterodoksyjny i odrzucił także autorytet wszelkich tekstów religijnych (zarówno Koranu jak i Wed). Obecnie nadal ma zwolenników ale nie trzymają się ściśle jego nauk, gdyż uważają je za zbyt skrajne.

W reakcji na wpływy obcych religii (głównie islamu) powstał ten nurt ikonoklastów reprezentowanych przez osoby takie jak Kabir i Dadu. Miały spory wpływ na sikhizm; do innych ruchów z tego nurtu wymienić można bisznoizm i tantrę wisznuicką z Bengaluru (sahadźija oraz baulowie).

Madhwa Anandatirtha

Zanim jednak przejdę do omówienia ich trzeba napisać o Madhwie – innym wielkim teologu. Żył w trzynastym wieku i stworzył system nazywany powszechnie dwajtą, czyli dualizmem. Jest to jednak myląca nazwa, gdyż system głosi w zasadzie pluralizm. Najlepsza nazwa, używana też przez wyznawców tego systemu, to *tattwawada*. Bazuje na koncepcjach Ramanudy o trójdzielnej rzeczywistości, jednak Madhwa zmodyfikował je tak, że Wisznu, dusze, i materia są od siebie oddzielone i wszystkie rzeczywiste. Ponadto Madhwa kładł nacisk na rozróżnianie poszczególnych rodzajów dusz i poszczególnych rodzajów materii. Uważał, że dusze istot żywych są wiecznie różne od Wisznu i nigdy nie będą z Nim tożsame. Celem religii jest wieczne wstąpienie do wisznuickiego nieba – Waikunthy i tam wielbienie Go nieustannie. Madhwa uważał też, że niektóre złe dusze będą też przebywać wiecznie w astralnym piekle – to jest koncepcja obca hinduizmowi. Te przeciętne natomiast będą się ciągle odradzały. Kładł nacisk, że do Wisznu dochodzi się przez *bhakti*, lecz potrzebne jest do tego wstawiennictwo Jego syna – Waju (hinduistycznego dewy wiatru). Atakował inne systemy hinduizmu (zwłaszcza adwajtę Śankary), pozostałości dżinizmu na południu, a także islam. Próbował ich (z różnym skutkiem) nawracać na swą doktrynę.

Witthalowie

Witthalowie to nurt wisznizmu rozwijający się w Maharasztrze. Rozpoczął się w średniowieczu. Koncentruje się na czczeniu Wisznu-Kryszny, szczególnie Jego formy Witthali (zwanej też Withoba lub Khandoba). Jednym z wielkich mistrzów duchowych tej ścieżki był Dnjaneśwar – autor Dnjaneśwari – ezoterycznej wersji Bhagawad-gity. Widać tu zatem silny wpływ tradycji tantrycznych, adwajty, nauko o czakrach i o kundalini. Ruch wittalów ma też silny związek z indyjską polityką i historią. Na przykład znany święty wittalów Ramadas był guru Śiwadźiego – przywódcy wielkiego powstania indyjskiego, pierwszego władcy imperium Marathów i bohatera narodowego w Indiach.

Sahadźijowie i baulowie

Sahadźija to tantryczny nurt wisznizmu rozwijający się w Bengalu. Jego wyznawcy czczą Boską parę Radhy i Kryszny. Charakteryzują się szacunkiem dla kobiet. Uważają, że miłość ludzka to odbicie Boskiej miłości Radhy i Kryszny. Kładą nacisk na bhakti – rozwijanie miłości do Kryszny i Radhy. Głoszą monizm – jedność duszy indywidualnej z Bogiem. Są też generalnie heterodoksyjni – odrzucają tradycyjne formy społecznie i rytualne braminów. Inspirują się także do pewnego stopnia śiwaizmem kaszmirskim.

Powiązani z nimi są baulowie – wędrowni śpiewacy z Bengalu. Nie są oni spójnym nurtem – inspirują się wisznizmem, tantrą, buddyzmem i sufizmem. Odrzucają wszelką ortodoksję religijną, w tym autorytet jakichkolwiek pism świętych. Dążą to zjednoczenia się z Bogiem, który mimo wszechobecności, przebywa także w sercu każdej istoty żywej jako iskra energii długości kciuka. Baulowie także uważają miłość ludzką za prowadzącą do miłości boskiej, więc układają i śpiewają pieśni miłosne, zwłaszcza takie o rozłączeniu ukochanych.

Bisznoizm

Bisznoizm to wiszniowski nurt założony przez Guru Dżambeśwara-dźi w szesnastym wieku. Opiera się na dwudziestu dziewięciu przykazaniach, dotyczących zarówno życia moralnego jak i higieny. Bisznoizm głosi pokój, życie w zgodzie z innymi ludźmi, wszystkimi istotami, całą naturą. Dżambeśwar-dźi również sprzeciwiał się hipokryzji i ortodoksji religijnej. Kładł nacisk na miłość do zwierząt i roślin. Co istotne, w jego naukach sporo było mowy o ekologii, zdrowie i ochronie środowiska. Bisznoizm to zatem pierwsza ekologiczna religia, eko-Dharma.

Pusztimargija-wisznizm

W szesnastym wieku młody mistyk pochodzący z Gudżaratu – Wallabha (Wisznuswami) założył nową szkołę wedanty – śuddhadwatję, czyli oczyszczony monizm. Jest monistyczna, bardzo zbliżona do adwajty śankarystycznej – główna różnica polega na tym, że Wallabha uważa świat za całkowicie realny.

Wallabha założył ortodoksyjny odłam religijny pusztimargija bardzo popularny w Gudżaracie. Kładzie nacisk na dewocyjne służenie Wisznu/Krysznie znanemu jako Śri Nathdźi. Pusztimargija-wisznizm miał i ma duży wpływ na kulturę religijną Gudżaratu – aspekty takie jak muzyka, style budowy świątyń (haweli) czy praktyki rytualne.

Gaudija-wisznuizm

Nurt gaudija-wisznuizmu wywodzi się, przynajmniej formalnie, z nurtu Madhwy. Tradycję gaudija zapoczątkował Ćajtanja Mahaprabhu – wielki szesnastowieczny mistyk Bengalii – razem ze swymi czterema towarzyszami (razem wszyscy nazywani są Pańcā-tattwā). Kładli przede wszystkim nacisk na wielbienie Kryszny poprzez śpiewanie Jego Świętych Imion, a zwłaszcza maha-mantry Hare Kryszna. Najprostsza metoda powtarzania Imion Pana stosowana jest, aby wyzwolić ludzi ze oków strasznej Kali-jugi. Ćajtanja głosił, że to jedyna metoda, aby pomóc ludziom w tym strasznym wieku moralnej degeneracji. Jego misją życiową było rozpowszechnienie kultu Kryszny i Jego wiecznej towarzyszkę – Radhy. Mimo iż Ćajtanja sam nie napisał niczego poza ośmioma wersetami, znanymi jako Śri Sikszasztaka, jego poglądy filozoficzne spisane są w dziełach autorstwa tzw. Sześciu Goswamich z Wryndawany.

System filozoficzny gaudija-wisznuizmu nazywa się aćintja-bheda-abheda i głosi zarówno jedność jak i różność (dusz od Kryszny). Uważa, że dusze i świat zostały stworzone przez Krysznę i są od Niego całkowicie zależne. Każda dusza jest nieskończenie mała i wyzwala się z oków świata materialnego poprzez wielbienie Kryszny. Nigdy jednak nie będzie z nim tożsama. Świat jest uważany za realny i stworzony przez Krysznę. Filozofia Ćajtanji sprzeciwia się zarówno monistycznej adwajcie jak i dualistycznej/pluralistycznej dwajcie/tattwawadzie.

Gaudija-wisznuizm posiada wiele wyjątkowych cech. Na przykład to Kryszna, nie Wisznu uważany jest za Pana Najwyższego, Kryszna jest źródłem wszystkich inkarnacji Wisznu oraz samego Wisznu. Gaudija-wisznuici uważają Ćajtanję za inkarnację Radhy i Kryszny, jego brata Nitjanandę za inkarnację Balaramy, ich innych towarzyszy za inkarnację ważnych Bóstw.

Nimawatowie

Ruch Nimawatów założył Nimbarka prawdopodobnie w średnowieczu, choć teorie na temat dat jego życia są bardzo różne. Kładzie nacisk na dewocyjny kult Radhy i Kryszny. Filozoficznie głosi dwajtadwajtę, czyli jednoczesny dualizm i monizm. Uważa, że stosunek między Brahmanem (Wisznu, czyli Kryszną) a duszami i światem jest taki sam jak między Słońcem i jego promieniami. Pod tymi względami system Nimbarki jest podobny do gaudija-wisznuizmu. Dwajtadwajta była możliwym źródłem inspiracji dla Ćajtanji. Interesujący u Nimawatów jest też element solarny – Nimbarka uważany jest za inkarnację Surji (Boga Słońca) i czczony jako takowy. Ruch Nimawatów nie ma szczególnie wielu wyznawców, większość z nich mieszka w okolicach rzeki Jamuny.

Dziewiętnasto- i dwudziestowieczne przeobrażenia; popularność na Zachodzie

W dziewiętnastym wieku sporą część hinduizmu, a więc także hinduizm, ogarnął tak zwany nurt neohinduizmu. Zapoczątkowany został przez Ramakrysznę i jego ucznia Swamiego Wiwekanandę. Charakteryzował się przede wszystkim filozofią adwajtystyczną (Śankary) i przekonaniem o równości wszystkich religii jako prowadzących do tego samego Boga, także (choć w mniejszym stopniu) naciskiem na jogę i medytację. Neohinduizm swobodnie łączy elementy różnych tradycji indyjskich (wisznuizmu, śiwaizmu, śaktyzmu itp.), wprowadzając w to także nauki innych religii. Hinduizm w takiej formie sprowadził na Zachód pionier – Swami Wiwekananda – co spowodowało, że społeczeństwo zachodnie zaczęło się jeszcze bardziej fascynować hinduizmem i szanować tę religię. Kilkadziesiąt lat później dzieło Wiwekanandy kontynuował Paramahansa Jogananda, a po nim – w drugiej połowie dwudziestego wieku i w naszym stuleciu – wielu innych guru. Popularyzacja hinduizmu na Zachodzie wiązała się także z tłumaczeniem tekstów sanskryckich na języki europejskie (ta fala fascynacji zaczęła się już znacznie wcześniej – pod koniec osiemnastego wieku) oraz emigracją Hindusów do krajów Zachodu.

ISKCON

Wśród tych wielu popularnych guru, o których wspomniałem, jeden z nich był w pewnym sensie szczególny. Mowa o Śrila Prabhupadzie – założycielu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny (ISKCONu, czyli ruchu Hare Kryszna). Wyróżniał się tym, że głosił ortodoksyjny wiśnuizm i filozofię Ćajtanii aćintja-bheda-abheda, nie zaś adwajtę, jak wielu jego „kolegów”, do których odnosił się krytycznie. Rozpowszechnił na Zachodzie sposób czczenia Kryszny poprzez recytowanie Maha Mantry: Hare Kryszna Hare Kryszna Kryszna Kryszna Hare Hare Hare Rama Hare Rama Rama Rama Hare Hare.

Bibliografia

1. Arthur L. Basham *Indie*, wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy 1964
  2. Kevin Burns *Księga mędrców Wschodu*, wyd. Świat Książki Warszawa 2006 [ISBN 83-7391-959-7](#) [ISBN 978-83-7391-959-4](#)
  3. Swami Sivananda *All About Hinduism* <http://www.dlshq.org/download/hinduismbk.htm>
  4. <http://philtar.ucsm.ac.uk/encyclopedia/hindu/devot/index.html>
-

Autor:

Artykuł pobrano ze strony eioba.pl